

УДК 340+001

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.11.46>**Людмила Міхневич,**

канд. юрид. наук, доцент,

завідувач кафедри конституційного та муніципального права

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

ПИТАННЯ ТОРГОВОГО ПРАВА В ПРАЦЯХ ПРАВНИКІВ УКРАЇНСЬКИХ ВИШІВ (1920-ТІ РР.)

Здійснено аналіз стану наукових розробок проблем торгового права вченими-юристами правових факультетів інститутів народного господарства Києва, Харкова та Одеси в 1920–1930-х роках. З'ясовано, що викладачі цих навчальних закладів водночас були співробітниками Всеукраїнської академії наук, науково-дослідних кафедр права, які діяли в Харкові і Одесі, та наукових товариств (Правничого і Українського юридичного). Вони ж активно залучалися до законопроектної та кодифікаційної роботи, працювали в різноманітних державних органах влади, зокрема в Народному комісаріаті юстиції та Народному комісаріаті внутрішньої торгівлі. Отже, вони мали солідні наукові як індивідуальні, так і колективні здобутки. З'ясовано, що їх ідеї і думки і сьогодні не втратили актуальності.

Доведено, що в епоху нової економічної політики торгове право не втратило своєї актуальності. Встановлено тематику основних напрямів наукових пошуків. Зокрема, у центрі досліджень торгового права в 1920-х роках були теорії про торгове підприємство, фірму, акціонерне товариство, торговельні угоди, торговельні знаки. Київські вчені вивчали такі теоретичні питання: поняття торгового права та його джерел, торгові правовідносини, їх суб'єкти і об'єкти. Вони дискутували щодо питання біржового та вексельного законодавства. Для харківських правників особливо актуальними були дослідження торговельних взаємин СРСР з іншими країнами, питання вирішення міжнародних торгових конфліктів. Вони вели активну законотворчу діяльність, заклали основи розвитку міжнародного господарського права, а також описали теорії про торгове підприємство, фірму, торговий реєстр, торгові правовідносини. Актуальними були питання про угоди. Одеські юристи значну увагу приділяли питанням морського торгового права. Також вони вивчали міжнародні контракти про експорт хліба. Актуальними були дослідження торгових взаємин з Близьким Сходом. Творчі здобутки радянських учених-комерціалістів є значним внеском у вітчизняну юридичну науку. Це низка законопроектів та коментарів до законів у сфері торгового права, а також підручники, монографії, статті та доповіді.

Ключові слова: торгове право, промислове право, біржове право, вексельне право, морське право, торговельна угода, торгове підприємство.

Постановка проблеми. Наукове опрацювання торгового права на вітчизняних теренах розпочалося в середині XIX ст. Потужним поштовхом для формування когорті вітчизняних учених-комерціалістів стало заснування в імператорських університетах на підставі Університетського статуту 1884 р. самостійних кафедр торгового права і торгового судочинства. Вже на початку XX ст. торгове право вивчали студенти спеціалізованих вишів та юридичних факультетів жіночих курсів. Особливу увагу розвитку цієї галузі приділяли в комерційних інститутах, де діяли окремі кафедри торгового права [1]. Вчені активно вивчали проблеми торгового, вексельного, морського, конкурсного права, готували монографії та підручники російського торгового права.

У 1920-х роках, тобто в епоху нової економічної політики, торгове право не втратило своєї актуальності. Нові підходи до розуміння цієї галузі права в умовах радянської політики актуалізували ідеї співвідношення цивільного, торгового та господарського права. Тривалі дискусії щодо місця торгового права в системі права в тогочасній літературі сформуливали низку ідей і концепцій. Однак встановлення радянською владою державного контролю над торговим обігом, втручання держави в приватноправові відносини і, зрештою, заборона приватної власності унеможливили подальші дослідження у сфері торгового права. Отже, праці учених стали неактуальними й були забуті. Для сучасників корисним може стати досвід організації наукових досліджень проблем торго-

вого права, а також погляди комерціоналістів раннього радянського періоду.

Попри зростання інтересу науковців до історії вітчизняної юридичної науки, існує не так багато праць, які б розкривали здобутки вчених-комерціоналістів. У сучасних українських дослідженнях переважають розвідки, які присвячені дореволюційній добі (праці І.А. Діковської, О.П. Подцерковного). Кілька публікацій, які розкривають становлення торгового права в київських вишах, має автор статті [1–4]. Однак розвиток торгового права як науки в українських вишах в епоху нової економічної політики практично не досліджувався, хоча може становити практичний інтерес для сучасників.

Метою статті є виявлення досвіду становлення вузівської науки торгового права на правових факультетах інститутів народного господарства Києва, Харкова та Одеси, аналіз та систематизація поглядів українських комерціоналістів 20–30-х рр. ХХ ст., введення в науковий обіг маловідомих наукових праць із даної проблеми, що дозволить відтворити особливості тогочасних правових досліджень у сфері торгового права.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що наукові дослідження правових проблем у 1920-х роках проводили вчені правових факультетів трьох інститутів народного господарства (Київського (далі – КІНГ), Харківського (далі – ХІНГ), Одеського (далі – ОІНГ)). Водночас багато хто з цих учених були співробітниками Всеукраїнської академії наук (далі – ВУАН), дослідних кафедр права (кафедра проблем сучасного права діяла при ХІНГ, кафедра сучасних правових проблем діяла при ОІНГ) та наукових товариств (Правничого товариства ВУАН і Українського юридичного товариства (далі – УЮТ)). Вони ж активно залучалися до законопроектної та кодифікаційної роботи, працювали в різноманітних державних органах влади. Тому їхні наукові здобутки – це не лише індивідуальні праці, а й результати колективних зусиль.

Так, у КІНГ дослідження проблем торгового права проводили М.І. Мітіліно, О.С. Добров, В.В. Карпеко, В.І. Лабейковський, І.М. Шумилін, Б.О. Язловський. Наукові теми в цій сфері вони розробляли як співробітники академічних установ та учасники Правничого товариства ВУАН. Зокрема, М.І. Мітіліно брав участь у розробленні нового кодексу, підготував доповідь «До питання про норми про торговельні угоди в майбутньому кодексі». Вчений досліджував поняття торговельної

угоди та її нормативне закріплення в радянському праві [5]. Він є автором робіт «Торговое право советских республик» (Харків, 1925 р.), «Торговельне правознавство» (Харків, 1925 р.) та «Семінар торговельознавства» (Харків, 1927 р.). Професор описав теорії про торгове підприємство, фірму, торговий реєстр, торгові правовідносини та угоди, окреслив поняття торгового права та його джерел, а в книзі «Торговельне право радянських республік» (Харків, 1928 р.) розкрив основні інститути, поняття, суб'єкти, об'єкти торгового права та правочини. Він торкався питань біржового та вексельного законодавства. Широко були розроблені питання про акціонерні товариства. До вивчення питань про синдикати долучився Б.О. Язловський.

Варті уваги праці й інших учених-кінгівців. Окремі проблеми торгового права вивчав О.С. Добров. Зокрема, він опублікував статтю про можливість стягнення боргу у разі втрати векселя («Вестник советской юстиции», 1928 р., № 6). Також він склав рецензію на книгу С.Н. Ландкофа «Торговые сделки. Теория и практика». В.І. Лабейковський під час одного із засідань Правничого товариства прочитав доповідь «Положение о векселях 20 февраля 1922 г.». І.М. Шумилін підготував працю «Спорные вопросы советского вексельного права» (1926 р.). Б.О. Язловський підготував доповідь «Цивільний кодекс та промислове право» («Червоне право», 1928 р., № 23).

Досить активно вивчали торгове право такі вчені ХІНГ: В.М. Гордон, Б.В. Попов, В.І. Сливицький, С.Є. Сабінін, В.М. Корецький, А.С. Ратнер, О.М. Гладстерн, В.І. Сербровський, С.Й. Вільнянський, С.Н. Ландкоф, Я.І. Рапопорт, М.В. Гордон, І.Л. Цьокан, І.І. Жагелев, С.Л. Фукс, М.І. Наумов. Усі вони або були співробітниками науководослідної кафедри проблем сучасного права, або працювали на семінарі підвищеного типу ХІНГ, або брали активну участь у роботі Ради з'їздів промисловості, торгівлі і транспорту УСРР, або були членами УЮТ, тому залишили й значний науковий спадок. Учені вивчали питання торгового права за проектом Торгового зводу. Співпраця з Наркоматом юстиції включала розробку основ торговельного законодавства, а з законодавчою комісією Наркомату внутрішньої торгівлі – написання проектів законів про фірму, про купівлю-продаж із розстрочкою платежу [6, арк. 94]. В.І. Сливицький, В.М. Гордон, С.Н. Ландкоф, Я.І. Рапопорт, М.І. Палієнко долучалися до обговорення проекту кодексу господарських законів [7, с. 54–56].

Харківські науковці вели й індивідуальні дослідження. Так, фахівець у галузі торго-

вого права, професор В.М. Гордон у 1920-х р. написав книги «Система советского торгового права» (Харків, 1924 р., 1927 р.), «Положение о векселях в частной кодификации» (Харків, 1925 р.), «Вексельное право» (Харків, 1926 р.). Учений як завідувач правового відділу Наркомату внутрішньої торгівлі розробляв основи конкурсного та біржового права, а разом із А.С. Ратнером та С.Н. Ландкофом – законопроекти про фірму, про торговий реєстр, про акціонерні компанії за участю державного капіталу, про купівлю-продаж у розстрочку платежу, про заставу товарів в обігу [6, арк. 93]. В.М. Гордон був ініціатором створення Торгового кодексу, при Наркоматі внутрішньої торгівлі ним була організована комісія з перегляду Торгового зводу, у діяльності якої брали участь Б.В. Попов, В.І. Серебровський, С.Є. Сабінін, В.М. Корецький, А.С. Ратнер. Виступав В.М. Гордон і на засіданнях Ради з'їздів промисловості, торгівлі і транспорту УСРР з доповіддю «Общая характеристика проекта Торгового свода». Є в його активі й рецензії та статті на цю тему.

Жваві дискусії в тогочасній пресі зумовили підняті Б.В. Поповим питання про фірму. На цю тему він опублікував низку наукових статей. На нарадах юрисконсультів при Вищій раді народного господарства він прочитав кілька таких доповідей: «Чего нет в нашем Гражданском кодексе?», «О фирме по проекту Торгового свода», «Гражданский кодекс УССР с точки зрения интересов государственной промышленности и торговли», «О регистрации внебиржевых сделок». Про торгові товариства, приватні підприємства, трести, арбітражні комісії він дискутував у журналі «Хозяйство Украины» та газеті «Промышленность и торговля Украины». Його перу належать статті про продаж державних підприємств, про роздрібну торгівлю, про закон про фірму. У 1925 р. як учасник наради юрисконсультів трестів він виступив за темою «О праве акционерных обществ на госпредприятия, поступившие к ним в плату полученных взамен того акций».

До кодифікаційної роботи Наркомату юстиції був залучений С.Є. Сабінін. На жаль, досі не вдалося відшукати його індивідуальних друкованих праць, утім у грудні 1923 р. він звітував про підготовку своїх рукописів «Охрана права на товарные знаки и марки по проекту свода постановлений о торговле», «О купле-продаже с рассрочкой платежа», «Вопрос о сроке авторского права в связи с участием в выработке положений об авторском праве», «Основные начала гражданского кодекса УССР» [8, арк. 61].

В умовах нової економічної політики пріоритетними для В.І. Сливичького стали питання, пов'язані з реорганізацією трестів, кредитних установ тощо. Він був консультантом «Укрдержплану», тому активно вивчав проблеми розподілу державного майна на загальносоюзне, республіканське, місцеве, а також питання організації державних підприємств (законодавство про трести, синдикати) і правовий стан приватної промисловості у зв'язку з виданням Лісового кодексу і Основ про надра землі. З цих питань ним були опубліковані статті в журналі «Украинский экономист».

Низка статей харківського правознавця А.С. Ратнера в правових та економічних часописах – це результат його діяльності над законопроектами про господарські товариства, про купівлю-продаж у розстрочку платежу, про заставу товарів в обігу тощо. Він опублікував щонайменше десять статей на цю тему у «Віснику радянської юстиції» та «Хозяйство Украины». У 1926 р. обговорювалися його доповіді «Залог товара в обороте», «О пределах взаимной ответственности векселенадписателей», «Советское облигационное право» [9].

Професор В.М. Корецький досліджував питання вирішення конфліктів на міжнародних торгових судах. Серед ґрунтовних досліджень автора варто назвати й працю «Очерки международного хозяйственного права» (Харків, 1928 р.), в якій він висунув ідею міжнародного господарського права як комплексної міжгалузевої дисципліни.

Вагомий творчий доробок залишив С.Н. Ландкоф. Він досліджував біржову практику і торгові звичаї, товарні біржі та біржовий арбітраж, присвятивши цим питанням низку статей в журналах «Промышленность Украины» та «Украинский экономист». Друкувався вчений і в юридичних виданнях, лише для «Вісника радянської юстиції» підготував десятки статей з питань договірного права та господарських товариств, робив огляди іноземного законодавства, розміщував рецензії на новітні монографії з торгового права, зокрема й зарубіжні. Він виступав такими із доповідями в різноманітних установах: «О хозяйственном праве» (на господарсько-правовому семінарі ХІНГ), «О регистрации торговых предприятий» (на Всеукраїнській нараді губкомвнутторга), «О порядке деятельности Арбитражных комиссий при товарных биржах» (на засіданні Ради з'їздів промисловості, торгівлі і транспорту УСРР). У 1924 р. він переклав із німецької мови книгу професора Ю.В. Гедемана «Основные черты хозяйственного права».

С.Н. Ландкоф є автором книг «Товарищества с ограниченной ответственностью на западе и в СССР» (Харків, 1924 р.), «Товарищества и акционерные общества (Теория и практика)» (Харків, 1926 р.), «Проблема развития акционерного права» (Харків, 1927 р.), «Торговые сделки. Теория и практика» (Харків, 1929 р.), «Хозяйственно-правовая практика по вопросам торговли» (Харків, 1929 р.). У 1925 р. С.Н. Ландкоф підготував науково-практичні коментарі закону про купівлю-продаж в розстрочку платежу, правил про торгівлю та аналіз системи господарського права. За його редакцією у 1928 р. вийшов збірник «Законы и правила по внешней торговле» (друге, україномовне видання побачило світ у 1930 р.), до його підготовки долучилися І.І. Жагелєв і Я.І. Рапопорт.

Солідні наукові результати мав С.Й. Вільнянський. Він брав участь у перегляді проекту Торгового зводу, готував статті і рецензії для «Українського економіста», прочитав доповідь «Проект закона про чеки» в УЮТ, а під час проведення юридичних нарад Ради з'їздів промисловості, торгівлі і транспорту УСРР зробив низку публічних виступів («Об обложении текущих счетов», «О юридической природе взаимоотношений между трестами и входящими в их состав заводо-управлениями», «О пределах правоспособности синдикатных конвенций», «Об образовании фондов улучшения быта рабочих и служащих в смешанных акционерных обществах»). Учений є автором кількох публікацій з вексельного права. Він брав участь в обговоренні законопроекту «О залоге товара в обороте», опублікував із цього питання наукову статтю у збірнику кафедри. Також дослідник писав огляди зарубіжного законодавства для «Вісника радянської юстиції» та рецензував новітню літературу з торговельного права.

Аспірант Я.І. Рапопорт працював під керівництвом В.М. Гордона, допомагав йому готувати до видання книги «Система советского торгового права» та «Вексельное право». Також він був активним учасником УЮТ, вів протоколи його цивілістичної секції, на одному із засідань прочитав доповідь «Договір про схов» [6, арк. 90]. З окремою темою «Частное посредничество в сделках между госорганами» вчений виступав у Раді з'їздів промисловості, торгівлі і транспорту УСРР. Долучався дослідник і до законопроектної роботи, брав участь у розробці питань «О торговых служащих и торговых агентах», «Об акционерных обществах с участием государственного капитала», «О фирме»,

«О торговых знаках», «О торговле» [6, арк. 91]. Він переклав російською мовою грецький закон про чеки та австрійський закон про недобросовісну конкуренцію. Низку публікацій у різних часописах вчений присвятив договірному та вексельному праву, недобросовісній конкуренції, торговельним та промисловим підприємствам. Помітними стали його праці щодо торгового посередництва. Дослідник був співавтором збірника «Законы и правила внешней торговли» (Харків, 1928 р., 1930 р.) та книги «Основы советского хозяйственного законодательства» (Харків, 1930 р.).

Професор М.І. Наумов, працюючи завідувачем юридичного відділу Ради з'їздів промисловості, торгівлі і транспорту УСРР, підготував збірку «Устав о государственном гербовом сборе в общедоступном изложении» (Харків, 1926 р.). За цією ж темою він видав і статтю («Червоне право», 1927 р., № 24). У «Віснику радянської юстиції» були вміщені дві його праці про синдикати, де автор дослідив їх юридичну природу та конструкцію синдикатних відносин. Спеціальні статті він присвятив гербовому статуту, закону про торгових агентів, вексялям та статуту залізничних доріг (роботи вийшли в різних юридичних журналах за 1926–1927 рр.). Захопливими є його рецензії на книги з промислового права, а також про векселі та податки з обігу цінностей.

Актуальні аспекти торгового права досліджували й інші харківські вчені. Професор О.М. Гладстерн розглядав радянське право в іноземних судах. У 1926 р. в УЮТ він виступив з доповіддю «Торговый флот СССР перед марсельским судом». Професор В.І. Серебровський в УЮТ підготував доповідь «Переход торговых предприятий по проекту Торгового Свода СССР» [6, арк. 92; 10, арк. 84]. Аспірант Г.О. Соколовський за дорученням кафедри в 1924 р. опублікував статтю «Торговля на Украине» в збірнику Ради з'їздів промисловості, торгівлі і транспорту УСРР. Аспірант, а згодом відомий радянський цивіліст М.В. Гордон систематизував і підготував до друку працю «Кооперативная лавина сделок в торговом обороте: материалы». Ці матеріали були зібрані його батьком – професором В.М. Гордоном. У 1928 р. жваву дискусію в УЮТ викликав його виступ «Вексельное право» [11]. Габілітаційна доповідь «Юридична природа товарного акредитиву» аспіранта І.Л. Цюкана як монографічна праця вийшла друком уже в Одесі («Господарство і право», 1929 р. Т. 2), куди він переїхав працювати професором правового факультету ОІНГ. Кілька статей про угоди, акціонерні (пайові) товариства,

недобросовісну конкуренцію у «Віснику радянської юстиції» впродовж 1924–1929 рр. опублікував аспірант І.І. Жагелев. Він був співавтором збірника «Законы и правила внешней торговли» (Харків, 1928 р., 1930 р.). Дослідник готував рецензії на нову літературу з торгового та господарського права. У середині 1920-х р. С.Л. Фукс, згодом відомий як радянський учений, досліджував можливість касаційного оскарження рішень арбітражних комісій при торгових біржах, опублікувавши у 1926 р. статтю у «Віснику радянської юстиції».

Певні наукові здобутки мали й одеські правознавці, викладачі ОІНГ П.С. Кравцов, В.М. Рикачев, Є.А. Шрабштейн. Вони були співробітниками кафедри сучасних правових проблем та учасниками семінару підвищеного типу правового факультету ОІНГ, а також активними членами Одеського відділення УЮТ. Так, П.С. Кравцов як викладач морського права вивчав міжнародні контракти про експорт хліба, опублікував за на цю тему нарис у збірнику «Хлебное дело СССР». Дослідженнями проблем морського торгового права займався викладач та одеський адвокат В.М. Рикачев. У своїй роботі «Морское торговое право. Сравнительный систематический очерк законодательства СССР, Англии, Германии и Франции» (Москва, 1928 р.), порівнявши законодавства СРСР та європейських країн, він відзначив позитивні тенденції у розвитку морського торгового права. Зокрема, досягненням він вважав напрацювання на конгресах представниками транспортних, торгових, страхових і наукових установ так званих неофіційних норм права, які є обов'язковими для сторін договорів морського перевезення чи договорів морського страхування, та їхнє прийняття на дипломатичних конференціях державами – учасниками міжнародних конвенцій з морського права. В.М. Рикачев відзначав активну участь у розробці норм морського торгового права Союзу. Робота цінна й тим, що автор розкрив правовий статус морського торгового підприємства, виписав порядок експлуатації торгового флоту, особливості морського страхування, визначив поняття і види аварій та порядок розрахунку і забезпечення аварійних внесків.

Доповідь про торгові взаємини з Персією на II Всеукраїнському з'їзді сходознавців прочитав Є.А. Шрабштейн. Він же підготував низку праць про соціально-економічний стан Близького Сходу («До історії взаємин СРСР та Туреччини» [12], «Торговельні взаємини СРСР з Персією» («Господарство і право», 1929 р. Т. 2)).

Висновки

Отже, у 1920-х роках вченими правових факультетів інститутів народного господарства активно велася розробка проблем з торговельного права. Ними були підготовлені законопроекти та коментарі до законів у сфері торгового права. Водночас розширилася тематика наукових досліджень від питань співвідношення торгового, цивільного та господарського права до спеціальних досліджень вексельного, морського торгового права, питань про торгові угоди, про торговельні взаємини тощо. Десятки праць цих учених є цінними результатами та можуть бути цікавими сучасникам.

Список використаних джерел:

1. Міхневич Л.В. Торгове право в неуніверситетських навчальних закладах на українських теренах (XIX – початок ХХ ст.). *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 176–181.
2. Міхневич Л.В. Розвиток юридичної науки і освіти в Київському комерційному інституті – Київському інституті народного господарства (1906–1930 рр.). Київ: КНЕУ, 2011. 286 с.
3. Міхневич Л.В. Становлення та розвиток кафедри торгового права Київського комерційного інституту. *Науковий вісник НУБіП України. Серія «Право»*: збірник наукових праць. Київ, 2012. № 173. Ч. 1. С. 23–31.
4. Міхневич Л.В. Викладання торгового права в українських вишах раннього радянського періоду. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 156–160.
5. Мігіліно М.І. До питання про торговельні об'єкти. *Наукові записки Київського інституту народного господарства*. 1927. Т. VIII. С. 3–16.
6. Отчет руководителя научно-исследовательской кафедры проблем современного права проф. В.М. Гордона // ЦДАВОУ (Центр. держ. архів вищих органів влади та управ. України). Ф. 166. Оп. 2. Спр. 476.
7. Попов Б.В. В Харьковской научно-исследовательской кафедре «Проблемы современного права». *Вестник советской юстиции*. 1928. № 2. С. 54–56.
8. Список работ действительного члена кафедры профессора Сабинина // ЦДАВОУ (Центр. держ. архів вищих органів влади та управ. України). Ф. 166. Оп. 2. Спр. 476.
9. Советское облигационное право. *Вестник советской юстиции*. 1926. № 2. С. 86.
10. Отчет руководителя научно-исследовательской кафедры проблем современного права проф. В.М. Гордона за полугодие до 1/1 – 1924 года // ЦДАВОУ (Центр. держ. архів вищих органів влади та управ. України). Ф. 166. Оп. 2. Спр. 476.
11. В Харьковском институте народного хозяйства. *Вестник советской юстиции*. 1927. № 11. С. 420–423.
12. Робота ВУНАС. *Східний світ*. 1928. № 3–4. С. 323.

There was analyzed the state of scientific development of the problems of trade law by scientists-lawyers of the law faculties of the institutes of national economy of Kyiv, Kharkiv and Odesa in the 1920–1930. There has been found out that at the same time teachers of these educational institutions were employees of the Ukrainian Academy of Sciences, of the research departments of law in Kharkiv and Odesa and scientific societies (Law and Ukrainian Law). They were actively involved in the drafting and codification work and worked in various public authorities, in particular in the Public Commissariat of Justice and the Public Commissariat of Internal Trade. So they had considerable scientific achievements, both individually and collectively. There has been found out that their ideas and thoughts have not lost their relevance nowadays.

It is proved that in the era of the new economic policy trade legislation has not lost its relevance. There has been established the topics of the main directions of scientific researches. Particularly at the center of commercial law in the 1920s there were theories about a trading company, a firm, a joint-stock company, trade agreements, and trademarks. Kyiv scientists studied theoretical issues such as the concept of trade law and its sources, trade relations, their subjects and objects. They discussed the issue of exchange and bill legislation. There was especially relevant for lawyers in Kharkiv to study trade relations of the USSR with other countries, the issue of resolving international trade conflicts. They were active in legislative activity. The foundations of the development of international business law were laid by them. They also described theories about a trading company, firm, trading register, trading relationships. Questions about the agreements were urgent. Lawyers in Odesa paid considerable attention to the issues of maritime trade law. They also studied international export contracts for bread. Research into trade relations with the Middle East was relevant. The creative achievements of Soviet commercial scientists made a significant contribution to domestic legal science. They created series of bills and commentaries in area of trade law, as well as textbooks, monographs, articles and reports.

Key words: commercial law, industrial law, bill of exchange right, competitive law, maritime law, trade agreement, trading company.